

— biti hoče sostvaritelj današnje družbe in njen umetniški spremljevalec. Njegove zgodbe niso plod domišljije, ampak so z odra življenja zgrabljeni dogodki in jih upodablja z velikim pogumom, iskreno in brez ozira na kočljivo snovnost. Tako tudi »V zablodah« prikazuje vzroke in posledice dejanj, ki so kot pojavi za današnjo družbo značilna in v svojem življenjskem bistvu slaba in etično zgrešena. Bevk je kot oblikovalec pri tem pač bolj pripovednik kot videc. Ima zmožnost, da zgodbo verjetno izoblikuje in notranje resnično prečuti, toda preustvarjavec življenja je le v toliko, v kolikor je učinkovit — včasih celo grozno učinkovit. Roman »V zablodah« je zgradil na križišču najvidnejših materialističnih nagnjenj današnjega življenja, predvsem erotičnega in socialnega materializma in duševne revščine in plitvosti te vrste družbe. Take so glavne osebe Hilda, Katnik, Devetak in večina drugih. Pozorišče je Trst, ljudje so izbrani iz meščanske družbe, zato dejanje poteka v kavarniškem, pisarniškem in salonskem vzdušju. Dogodki so urejeni z bežno novelistično tehniko, in razrast v roman — ki je pa samo očitna in ne izpeljana! — je v toliko nujna, v kolikor je bilo za idejno rešitev treba postaviti negativu tudi pozitiv. Tako gresta Pavla in Možina, ki verujeta v lepoto in zmisel življenja, kvišku, dočim vsa druga družba propade prav radi tega, ker je izgubila zmisel življenja. Na tej osnovi je Bevk razpredel družinsko dramo, katere središče je Hilda, Katnikova žena. Materinstvo ji je nakaza telesa, njen zakon postane kmalu le družabna oblika, v kateri najde utehle le njeno samoljubje. Materialistična družba, v kateri sta najbolj vidna moška Katnik in Devetak, je orisana predvsem s stališča današnje stvarnosti, daleč od vseh vprašanj, ki bi bila višja od denarja in lepe ženske. Mirno in dosledno je izoblikovan Devetak, dočim je slabič Katnik, ki nazadnje išče pred smrtjo Boga, notranje posiljena oseba, skoraj smešen v svoji duševni revščini. Bevkova največja vrlina je v risanju kompliciranih ženskih značajev. Zato je tudi Hilda iz svojega ženskega egoizma in brezetičnosti rojena, da upropasti močnejše može kakor je njen. Če je psihologija najvažnejše sredstvo pripovedovavčevega notranjega stiliziranja, potem je Hildina postava realistično, skoraj naturalistično verna stvaritev. Škoda, da na koncu seže pisatelj v zunanja, bolj režijska sredstva. Tretji del je v splošnem slabše izoblikovan, ker je pisatelj preveč segel po učinkovitih dogodkih. Dostojevskega in Gorkega vprašanje: Ali je Bog, ali ni Boga? je tuje, prislunjeno od drugod in kljub skoraj nasilni učinkovitosti neorganično.

V splošnem pa je to delo eno izmed Bevkovih najboljših. Kljub karakteristični, meščanski konverzaciji — plitvi in plehki — najdemo v dialogih toliko pisateljeve miselne ostrosti in zanimivih formulacij, vrednih pravih problematičnih nalog, da smo uverjeni, da ima Bevk pred seboj še svoj poseben in lep razvoj.

F. K.

2. France Kidrič: **Zgodovina slovenskega slovstva**. Od začetkov do marčne revolucije. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani, 1929. 1. snopič, 136 str. Kidričev nastop pred 23 leti pomeni za preiskavo starejšega slovstva novo dobo. Z njim se je začelo moderno raziskovanje, ki je seglo do novih virov in novih vidikov, ki so jeli kazati našo preteklost v

drugačni luči. Od leta do leta so rastle njegove razprave in z njimi je rasel Kidrič sam, vedno bolj se izobražujoč, vedno bolj se odmikajoč stari snovno-opisni in bližajoč se novi duhovnorazvojni metodi, kakršno sta uvedla v slovstveno zgodovino Lanson in Walzel. Da si je nove nazore in smeri osvojil, je pokazal že v Lj. Zvonu 1927. 449 sl. ter v člankih iz starejše slov. književnosti v Srb. knjiž. zadrugi (XXX. 202, str. 86—154; 1927) in v Narodni enciklop. (IV. knj., str. 162—178).

Zdaj je njegov študij že toliko dozorel, da je nastopil čas, da nam poda celoten pregled slovstvenega gajanja starejše dobe. In reči moramo, da nam je vkljub nekaterim nedostatom podal veličastno sliko. Za to delo je še posebej študiral način podajanja iz Walzelove zbirke knjigo: Heusler, Die altgermanische Dichtung, odkoder je tudi posnel na str. 5 domislico o »pesmi« in »peti« (Heusler, str. 1). Čisto po sočasnih zahtevah (prim. zagovor take metode pri Heuslerju, str. 11—12) loči biografsko in bibliografsko snov od slovstveno-zgodovinskega pregleda. Ona spada n. pr. v Biografski leksikon, slovstvena zgodovina pa naj slika samo razvoj del — vzroke, ideje in smeri, ki so ustvarjale ali ovirale njih rast —; pisatelj pa upošteva samo v toliko, kolikor je njih življenje in delo v neposredni zvezi z deli.

Obdelal je predreformacijsko, reformacijsko in poreformacijsko dobo, do preroda slov. slovstva (1750). S čisto novih vidikov je podana predreformacijska doba. S krepkimi potezami nam slika tragiko slov. naroda, ki je postal suženj in revež, katerega je vse zaničevalo in ga je zanemarila še cerkev, ki je pri drugih narodih ustvarila tako velika dela. Slovensko sta čutila le še nižja duhovščina in kmet-tlačan, ki nista mogla ustvariti višje kulture. Omeniti, prav za prav bolj poudariti bi bil moral pisatelj njih kulturno delo: ustvarila sta nar. pesem in ono svetovno znano posebnost slov. zemlje: brez števila cerkva podružnic, z lepimi slikami v njih, ob katerih je nastalo veliko naših prelepih legendarnih pesmi. Sijajno je naslikal reformacijsko dobo, njeno slovstvo in prosveto. To je najzrelejši del knjige in najljubše opravilo Kidričeve, kateremu je posvečeval nad 20 let svoje sile. Lepo je podana zlasti Trubarjeva rast in velikost njegovega dela; še nikdar nisem občutil Trubarjeve velikosti tako živo kot ob tem opisu. V posebno zaslugo moramo šteti Kidriču, da se je lotil s tako vnemo ravno te dobe, ker so nam viri zanjo težko dostopni, saj se nahajajo večinoma v tujini, v Avstriji in Nemčiji.

Nekoliko hladneje in manj temeljito je obdelal poreformacijsko dobo, dasi je našel tudi tu veliko novih virov in vidikov. Nekaterim piscem bi bil moral prisoditi važnejše mesto, zlasti pridigarjem, Janezu Svetokriškemu, Rogeriju in Basarju, zastopnikom našega baroka, pri katerih je vendar vsaj toliko samostojnega duševnega dela kot pri protestantih; zaslužni so tudi stilistično, ker pišejo, kadar se v govoru razvnamejo in pozabijo na tradicionalne okove, lepši jezik kot Trubar, Dalmatin ali drugi. Primerjanje s protestantsko dobo je nekoliko mehanično in zahteve včasih pretrde. Problematični so tudi vzroki o nedelavnosti te dobe v primeri s protestantsko. Glavni vzrok vidi pisatelj v miselnosti katoliške in protestantske cerkve. O katoliški cerkvi pravi na koncu predreformacijske dobe: »Latinski cerkvi... ne pri-

tiče niti izpričevalo, da bi bila storila svojo dolžnost v preteklosti, niti izgovor, da bi bila iz sebe v do- glednem času (v Nar. encikl. str. 164 je rekel celo: »možda još vijekovima«) izpremenila svojo miselnost o literarnosti slovenščine« (19), o protestantovski pa pravi v primeri s tem: »Miselnost nemških protestan- tov... je bila literarnemu uveljavljenju slovenščine v službi cerkve neprimerno prikladnejša od prejšnjih katoliških nazorov« (20; prim. tudi str. 116). Vzrokov ni iskati v miselnosti cerkva (vsak borbeni verski pokret v naročju katol. cerkve same bi bil zbudil slovstveno delovanje), ampak v razliki dveh kulturnih stopenj. Protestantstvo se je vršilo pod silnim nemškim vplivom in večkrat celo z nemškim sodelo- vanjem, katoliško delo pa je rastle samo iz domačih tal, v oni kulturni zaostalosti, v katero jo je spravil tlačanski položaj slovenskega naroda. Kidrič pa ra- čuna s kulturno zaostalostjo le pri protestantih, pri katoličanih pa ne. Če bi bila miselnost protestantizma zmožna, iz sebe ustvariti slovensko slovstveno delo- vanje, bi bili začeli že prvi slovenski protestantje slovenski pisati, toda nje izgovarja Kidrič z vzro- kom »kulturne zaostalosti slovenskih dežel« (26), za katoličane pa ima očitke pomanjkanja »vneme in požrtvovalnosti, ki se ob nedostajanju narodnostne versko-ideološke osnove nista dali preko noči vzbudi- ti« (93). Je še več drugih vzrokov, ki so ovirali prvih sto let katoliško slovstveno delavnost, in te našteva Grafenauer na str. 62 (1. izd.), toda Kidrič tudi sicer rad nasprotuje njegovim nazorom, vendar ne vedno stvari v prid. Protestantizem spremlja z velikimi simpatijami in piše o njem celo stvari, ki ne spadajo v okvir slovstvene zgodovine, tako n. pr. str. 59 navaja med posledicami protestantizma tudi to: »Prvič izza pokristjanitve je slovenski živelj na krilih reformacijskih gesel v pomembnih posameznikih in skupinah zahteval svobodo, da sme k r i t i č n o (podčrtal jaz) razmišljati o napravah in predstavah verskega udejstvovanja.« Ta stavek nam kaže tudi, kako neznanstveno sodi pisatelj o verskih vprašanjih.

Literarno snov je izčrpno obdelal, samo za notranjo stran piscev, zlasti poreformacijske dobe, še ni našel časa. Pogrešamo tudi poglavje o jeziku kot izraznem sredstvu, ker tak spada v slovstveno zgodovino. Ustaviti bi se imel že ob frizijskih spomenikih, iz katerih nam prvokrat in zadnjikrat zablešči moč in čistota besednega zaklada. Potem se nam jezik od- makne za 400 let in ko odgrnemo spomenike 15. stol., je jezik že pokvarjen in takrat začutimo, koliko so medtem na jezik vplivale ustanove tuje države in cerkve. Vendar pa vidimo iz pisateljev 16. veka, da je v jedru še nedotaknjen in žive sporedno s tujkami večinoma še domači izrazi zanje; in ti skriti zakladi se dvignejo ob koncu 18. stol., ko se zbudi slovenska zavest. Zlasti pogrešamo razprave o jeziku pri Trubarju in Dalmatinu, ki sta ohranila tako bogat be- sedni zaklad, ki je ob koncu 18. stoletja po Japljevem sv. pismu in drugih delih začel vplivati na sedanji pismeni jezik.

Nepotrebna se mi zdi ločitev slovstva z izrazi pismenstvo, književnost, literatura in slovstvo (njih pomen razlaga v oceni Kidričeve knjige M. Rupel v Lj. Zvonu, 435). Za starejše slovstvo zadostujeta izraza pismenstvo in slovstvo, kakor naziva tudi Skerlić in kar je v Lj. Zvonu 1927, 453, Kidrič še sam zagovar-

jal. Pod srbohrvatskim izrazom književnost ne bo nihče pojmoval kaj drugega kot literaturo, za kar imamo slovenski izraz slovstvo, ki ga nam je skoval Ant. Murko l. 1835. v slovarju. Za novejšo dobo pa naj se rabi samo izraz slovstvo, ker pismenstva tedaj več ne upoštevamo. Pa tudi za starejšo dobo ni potrebna ločitev v pismenstvo in slovstvo, ker oboje isto pomeni in ker bi morali potem tudi pisatelje razločevati. Starejši bi bili samo pisci, pismeniki ali kaj? In vendar tudi Kidrič ime- nuje Trubarja, Dalmatina itd. pisatelje (prim. str. 62 itd.).

Iz jezikoslovnega področja bi pripomnil, da se na str. 83. in 126. napačno rabi izraz »muzikalni naglas«, ki pomeni neki drugi pojav v fonetiki; tu bi se moralo reči: pesniki so se ravnali po naglasu stopice.

A. Breznik

5. Izidor Cankar: **Zgodovina likovne umet- nosti v Zahodni Evropi**. I. del, 3. snopič. Arhitektura. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani, MCMXXIX.

Tretji snopič obravnava arhitekturo prvega tisoč- letja po Kr. in zaključuje prvi del Cankarjeve zgo- dovine likovne umetnosti (predlanskem je izšlo sli- karstvo, lani plastika prvega tisočletja). Koncem prve- ga dela je bogat seznam slovstva, ki prihaja v po- šte, slik in imen. Snopič ima štirideset posrečenih reprodukcij stavb in tločrtov v tekstu.

Cankar loči v razvoju arhitekture prvega tisoč- letja starokrščansko, merovinško in karolinško dobo. Izmed obeh tipov starokrščanske stavbe, bazilike in centralne stavbe je v razvoju umetnosti v Zahodni Evropi važnejša vzdolžna bazilika, ki načenja »bo- gati, vekoviti in nepretrgani rodovnik krščanske cer- kvene stavbe«, ki je »podlaga za ves nadaljnji razvoj cerkvene stavbe prav do današnjega dne«. Cankar najprej uvaja v arhitektonski pojem bazilike Kon- stantinovega časa (tri ali pet vzdolžnih ladij, srednja višja, prečna ladja, apsida, atrij), potem podaja pre- gled ohranjenega materiala, ki pa je do danes veči- noma izgubil svoj prvotni značaj in skoraj do nemož- nosti otežuje rekonstrukcijo podrobnega formalnega razvoja od stoletja do stoletja.

V poglavju »Izvor bazilike« pride avtor k proble- mu, ki je bil zadnjih trideset let eden izmed najbolj živahno diskutiranih na strokovnem polju. Vele- pomembno dejanje bazilike v razvoju, ki se koncem antike že dovršena, kot Feniks pojavi, je izzivalo arheologe in umetnostne zgodovinarje k reševanju vprašanja, odkod bi se bila ta stavba vzela. Nekateri so iskali prednikov bazilike v cella trichora, drugi v rimljanski atrijski hiši z alami in tablinom, tretji v rimski tržni baziliki. Za vse te domneve so razlogi pro in contra; avtor pusti vprašanje o pravzoreu, ono materialistično-mehanistično zastavljeno vprašanje, ki je vodilo Strygowskega v orient do Indije (!) in si zastavi vprašanje po umetnostnem zmislu bazilike in nje odnosu do antike.

Cankar obravnava klasično grško-rimsko arhitek- tonsko misel, dalje poznorimsko centralno stavbo (Pantheon, Kolosej), razvoj iz brezprostorne, mate- rialne tektonike plastičnih individuov do plastično oblikovne, zaprte prostornosti. Kakor so dosedanji raziskovalci na tej točki presenečeni obstali, iskajoč manjkajočega medčlena do bazilike, se je Cankar okoristil z najnovejšo, epohalno najdbo, z odkritjem